

I graven går vi alle tomhendt

Av Hans Kristiansen
og Jan A. Johannesen (foto)

I Ragnar Ulsteins 2-binds verk om «Svensketrafikken» under krigen, og som nå foreligger på bokmarkedet, omtales blant andre advokat Synneve Stray Fischer i Farsund. «Synneve på Hamar» var tildels sterkt innblandet i arbeidet med å løse flyktninger over grensen til Sverige. På andre måter hjalp hun også landsmenn som kom på kant med nazistene. I de første årene etter freden arbeidet hun også for sine landsmenn, men da offentlig oppnevnt som forsvarer for landssvikere. Under det store landssvikopprøret førte hun ialt nærmere

lest for mitt vedkommende. At dette kan karakteriseres som spekulasjon, er jeg overhodet ikke villig til å innse.

Ingen ekspert på «selvskudd»

— Likevel blir en del politikere i Farsund som stuter overfor den berømmelige røde kluten, når Deres navn blir nevnt?

— Det er jeg oppmerksom på, og synes egentlig det er gøyalt. Den dag jeg blir glemt i russettaler og blant politikerne vil jeg

— Som det fremgår av bøker og dokumenter ble mitt advokatkontor på Hamar nok så raskt omdannet til en slags sentral for illegal virksomhet. Særlig involvert ble jeg i arbeidet med å løse flyktninger over grensen til Sverige. Jeg var med på å drive flere fluktruter. En åpnet jeg selv. Den fikk navnet «Fiskern» etter mitt etternavn Fischer.

Samtidig arbeidet jeg også i Nasjonalhjelpen, under krigen inntil høsten 1941 og etter krigen ledet jeg Nasjonalhjelpens arbeid i Hedmark. Da hadde jeg 30

svikere i Norge. Dette enorme tallet kan jeg aldri bli fortlørlig med. Som offentlig oppnevnt forsvarer kunne jeg gjøre litt til at dette oppgjøret ble ført såvidt rettferdig som overhodet mulig. Ialt førte jeg nærmere 180 rettssaker for landssvikere i Hedmarkstraktene. Det har jeg aldri angret på.

— Vår latin er ikke av beste merke, fru Stray Fischer. Hva betyr «pro veritate et jure»?

— Min latin er heller ikke av beste kvalitet, men betyr ikke det for sannhet og rett?

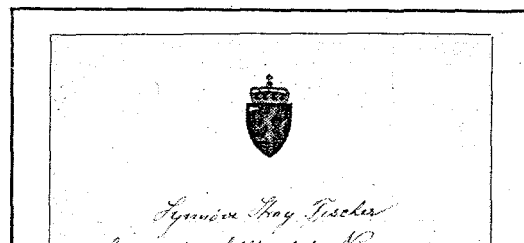
gravlagt. Slike hedenske forhold har heldigvis opphørt i dag.

Men nå har vi i stedet fått det hedenske papirløse «ekteskap». Det er etter min mening et skritt tilbake i utviklingen.

Oss sørlendinger imellom

— Såfremt sinnsstemningen tillater det, fru Stray Fischer. Tør vi be om Deres syn på Farsund?

— Så gjerne, så gjerne. Jeg vil

103310

186 rettssaker for landssvikere i Hedmarkstraktene, mens hun samtidig arbeidet som sosialsekretær ved tre landssvikfengsler. Dette ble hun kritisert for. Kritisert er den 73-årige advokaten også blitt etter at hun vendte tilbake til fødebyen Farsund i 1967. Uttrykk som arrogant eiendomsbesitter og knallhard spekulant har vært brukt om henne. Stray Fischer-navnet synes å virke som en rød klut på en del politikere i Farsund. Selv oppfatter hun dette som et gøyalt innslag i tilværelsen.

Å bli «glemt» av politikere og ikke bli omtalt i russeavisene representerer for henne tydeligvis det definitive brudd med omverden. For Synnøve Stray Fischer ønsker på ingen måte å bli «glemt». Fortsatt driver «spekulanten» sin advokatpraksis fra bogen på Spindsodden. Fra stuevinduet kan hun og ektemannen skue ut over deler av sitt jordske gods og gull. Det kan nemlig ikke stikkes under stol at Stray Fischer-familien har herredømmet over til dels store eiendommer, både i Farsund-området og på Hedmark.

For barn og barnebarn

Fædrelandsvennen har besøkt «eiendomsbesitteren» på Spindsodden, en liten kvinne med utilstørte aristokratiske trekk og omgivelser. Med et ansikt som hovedsakelig gjenspeiler trethet, men som til tider også kan spille urokkelig statue for ikke å nevne gløtt av uskyldig frivillitet når situasjonen byr seg.

— Hvorfor denne eiendomsrangen, fru Stray Fischer?

— Like etter krigen begynte vi å sikre oss en del eiendommer. Alt ble kjøpt i den billige tiden, og alle kjøp ble gjort med ett mål for øyet: Alle mine ni søsken som vokste opp i Farsund, er bosatt andre steder i dag. Mine tre barn og ni barnebarn bor også på helt andre kanter. Eiendomskjøpene ble gjort for å trekke familien tilbake til hjemlige trakter. Kort sagt har eiendommene vært brukt som middel til å trekke familien til hjemstedet igjen. Barn og barnebarn har nå fått hvert sitt sted og føler seg som farsundere. Oppgaven er med andre ord

opplatt som bruddet med omverden. Jeg regner meg så absolutt ikke som død og begravet.

— Ryktet forteller at De håndhever eiendomsretten på en nok så uvanlig måte, i alle fall til advokat å være. De skal være eksperiment på å legge ut selvutlående skudd på holmer og øyer som De eier?

— Selvsikkert! Nei, den er for drøy. Riktignok er eiendomsretten blitt uhyre uthulet i vår tid, men så langt ville jeg aldri ha gått. Folk hindres på ingen måte i å besøke familiens øyer og holmer rundt om. Men jeg protesterer mot at folk går i land for å skyte fugler og dyr. Øyene skal også være et fristed for fugl, dyr og planter.

Visittkortet avgjorde

— Hvorfor ble De egentlig advokat?

— Fordi cand. jur.-betegnelsen gjorde seg godt på visittkortet. Kort sagt forenglelighet. Alle mine søsken er blitt akademikere. Som ung pike drømte jeg bare om å finne meg en brukbar mann, gifte meg og få barn.

Faktisk så jeg ned på yrkeskvinnene den gang. Da min mann var distriktslege i Hagebostad og Eiken, begynte jeg å lese jus som tidsfordriv. Jeg ville ha cand. jur.-betegnelsen på visittkortet. Det var aldri i mine tanker å praktisere som jurist. Da vi flyttet til Hedemarken i 1939 åpnet jeg likevel praksis på Hamar i april 1940.

— Er det Deres konservative natur som pålegger Dem å bruke Hedemarken istedet for Hedmark, som det vitterlig heter?

— Så absolutt ikke. Det er kun snakk om å uttrykke seg presist. Fylket heter riktignok Hedmark. Hedemarken omfatter kommunene Stange, Rømedal, Løten, Vang, Furnes, Ringsaker og Nes, og er slik sett et eget område i fylket. Min mann var distriktslege i Stange, Rømedal og Løten.

Nå er visstnok noen av disse kommunene slått sammen, når jeg tenker meg om.

Advokaten ble fengslet

— I april 1940 kom også krigen til Hamar, og De ble med i illegalt arbeid?

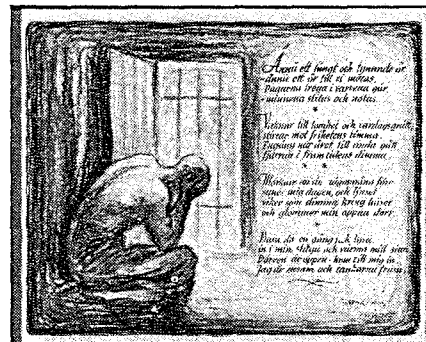
mar under fengslet i Norge 1940
deltatt i forsvaret av Fædrelandet.

fra 14. 10. 1940
og senere i Norge.

Norge takker Deg

for Din innsats i Fædrelandskampen.

Isakson

Synnøve Stray Fischer arbeidet som sosialsekretær i tre fangeleirer for landssvikere etter krigen. De tre leirene var Iiseng, Sandbakken og Trysil, hvor hun kom landssvikernes nær inn på livet. Nærmere enn i arbeidet som forsvarer i tilknytning til rettspoppgjøret.

På faksimilen er gjengitt et dikt hun mottok fra en av landssvikernes, en brorsønn av Sveriges tidligere finansminister Ernst Johannes Wigforss. Som kontrast diplomet for aktiv innsats under krigen og undertegnet av Kong Haakon.

komitéer underlagt min virksomhet. En fantastisk tid på alle måter, og som kan dokumenteres blant annet gjennom erklæringer fra daværende statsråd Kristian Fjeld og Nasjonalhjelpestens direktør Sam Knutsen.

— Okkupantene fratok Dem tidligere advokatbevillingen?

— Allerede høsten 1941 ble jeg fengslet for et par måneders tid, og da ble også bevillingen inndratt. For evig og alltid, het det seg. Jeg slapp ut igjen, og tok opp det illegale arbeid som falt i min vei.

I 1944 måtte jeg imidlertid flykte til Sverige. En flukt som tok tre dager, og som ikke bød på store opplevelser. Et morsomt innslag hørte imidlertid med. Jeg var den eneste flyktning som kom over grensen med en sukkersaks i bagasjen!

Landssvikernes også nordmenn

— De sa sukkersaks?

— Ja. De er jo såvidt ung at De sannsynligvis ikke har opplevd krigen. Den gang fikk man sukkere i knallharde skiver, som vi altså måtte bruke saks på. En slik saks tok jeg med i provianten på flukten til Sverige, og den har jeg fortsatt et eller annet sted her hjemme.

— De spilte en forholdsvis sentral rolle i den landsomfattende benådningsaksjonen for landssvikere like etter krigen?

— Jeg organiserte og drev den! De såkalte landssvikere var også nordmenn. Til tider nordmenn som ofte bare rent tilfeldig ble sittende på hva jeg velger å kalle «fyll hest» da freden kom. Jeg er ikke i tvil om at landssvikere ble drevet av et ønske om å tjene sitt fædreland. Alle var de fullstendig fanget inn av de ideer som lå til grunn for Nasjonal Samling.

— Som en forferdelig tid. Så mye hat og hevntørst fulgte i fredens kjølvann. Til tider ble dette faktisk en stor personlig belastning. Etter min mening var landssvikoppjøret et eneste stort politisk oppgjør, som våre myndigheter betraktet som nødvendige.

Følge myndighetene skulle det være over 40.000 såkalte lands-

Søkte audiens hos Kong Haakon

— Ikke vet vi, men siterte innskripsjon står i alle fall på et gedigent tinnkrus som De mottok i hedersgave fra landssvikere på Hedmark etter rettspoppgjøret?

— Jeg tror mange av de såkalte landssvikernes følte takknemlighet overfor mennesker som forsøkte å hjelpe dem i den vanskelige tiden etter krigen. I tilknytning til benådningsaksjonen gikk jeg forøvrig såvidt langt at jeg søkte audiens hos Kong Haakon. Arsaaken var at det bredte seg et rykte om at kongen var sterkt imot benådning.

Jeg fikk foretrede for Kong Haakon, og la fram saken. Til min usigelige glede ba han seg fritatt for beskyldningene. Det styrket meg i troen på at vi hadde en barmhjertig konge. Kong Haakon var en rakrygget mann på alle måter, fastslår juristen på Spindsodden med flat, jevn stemme og fiksere intervjueren med hvasse øyne. En spiss og meget bestemt hake stikker fram, for liksom å understreke uttalen.

Kirkegården i det fjerne

— De skal en gang ha sagt at Deres liv er begravet på Hedemarken?

— Litt av en overdrivelse kanskje, men på mange måter oppfatter jeg det som at mitt liv ligger begravet der. Der levde jeg. Aldri hadde jeg trodd at vi noensinne skulle flytte derfra. Min mann er imidlertid Oslo-gutt, og synes ualminnelig godt om Farsund. Derfor kom vi tilbake. Nå betrakter jeg Farsund som min endestasjon i livet.

Fra kjøkkenvinduet her på Spindsodden ser jeg langt borte trærne på kirkegården oppe i byen. Aha...tenker jeg. Dit skal jeg.

Det blir min siste flytting, og den skjer tomhendt. Tomhendt går vi til graven, og det oppfatter jeg som et skritt videre for vår sivilisasjon. Egentlig er det jo ikke så lenge siden man tok med seg både gods og gull, for ikke å nevne ektefellen, når man ble

gang sa: «Farsund er dobbelt så liten som kirkegården i Chicago og dobbelt så død!»

Men jeg er uhyre glad i Farsund. Det er et deilig sted, stille og med en herlig natur og beliggenhet.

Et forhold jeg ikke setter pris på, er imidlertid ikke bare aktuelt for Farsunds vedkommende. For en tid siden leste jeg et intervju i Fædrelandsvennen med dommerfullmektig Erik Knudser ved Lyngdal Sorenskriveri. På fallrepet pirket han ved vår skinnelighet. Og jeg er så enig med Knudser. Vi sørlendinger bærer liksom så meget av vår kristendom utenpå oss, i motsetning til eksempelvis hedmarkingene.

Både dommerfullmektigen og jeg har imidlertid møtt sørlendingene i skifteretten, hvor våre dårlige egenskaper trer tydelig fram og slett ikke harmonerer med det mennesket vi vanligvis forsøker å gi skinn av og være. Denne skinneligheten er til dels også merkbar i Farsund, men sannsynligvis et særtrekk ved oss sørlendinger som vi må leve med.

For få kjekke sakførere

— Apropos skifteretten. De driver fortsatt Deres advokatpraksis i en alder av 73 år?

— Da vi kom til Farsund tenkte jeg at byen sikkert hadde unge, kjekke sakførere å by på. Det stemte nok, men markedet synes likevel ikke å være mettet. Jeg åpnet i alle fall praksis. Egentlig trodde jeg ikke at en gammel bestemor som meg hadde mulighet til å drive praksis på denne bakgrunn, men oppriktig talt går praksisen relativt godt. I det store og hele vil jeg si som i Arnulf Øverlands bevingede ord:

«Her er ingen grunn til klage jevnt og sundt mitt hjerte slår. Jeg står stadig opp i spenning for å møte nye dager, nye horisonter brenning, sorger den er fra i går.»

Disse linjer har siden krigens dager alltid vært skrevet på første side i min «Syvende sans». Det er ord å ta med på ferden, også i dag, slutter Synnøve Stray Fischer.

Landssvikernes var også nordmenn

Farsund er dobbelt så liten som kirkegården i Chicago

Det blir min siste flytting, og den skjer tomhendt

Disse linjer har siden krigens dager alltid vært skrevet på første side i min «Syvende sans»